ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1991 m. kovo mėn. 16 d. / March 16, 1991

Nr. 53(11)

KERTINĖ PARAŠTĖ

PEN dėmesys Lietuvai

Idealiame pasaulyje Tarptautinis PEN klubas užsiimtų gryna literatūra. Tačiau didžiosios pasaulio krizės — Persų įlankoje ir Baltijos valstybėse — be atvangos kreipia pasaulinę rašytojų organizaciją į politinius vandenis.

Vasario 14 dieną amerikiečių PEN centras savo pustrečio tūkstančio narių vardu pasiuntė jau antrą protestą Michailui Gorbačiovui po Vilniaus žudynių. Pasiremdamas Lietuvos Švietimo ministerijos informacija, amerikiečių PEN centras reiškia „gilų susirūpinimą" dėl Lietuvos nepriklausomybę remiančios spaudos ir medijų varžymo. PEN laiške Gorbačiovui minimas tebesitęsiantis Lietuvoje televizijos stoties ir transmisijos bokšto, spaudos rūmų ir popieriaus sandėlio užėmimas, popieriaus stygius, kompiuterių tinklo ardymas ir į Vilnių siunčiamų faksų sulaikymas Maskvoje. Pabrėžiama, kad keli periodiniai leidiniai, įskaitant *Genį* ir *Europos lietuvį*, buvo priversti užsidaryti.

Protestą pasirašęs amerikiečių PEN centro pirmininkas, romanistas Larry McMurtry primena, kad jo organizacija yra įsipareigojusi užtikrinti asmens teisę „siekti informacijos ir idėjų, jas gauti ir platinti", kaip tai apibūdina Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19-as straipsnis. Todėl, rašo jis, „mes laikome nepaliaujamą į spaudą ir medijas Lietuvoje nukreiptą spaudimą išraiškos laisvės pažeidimu. Mes dar sykį raginame jūsų vyriausybę peržiūrėti savo dabartinę politiką ir pradėti atviras diskusijas su Lietuvos žmonėmis".

Šių metų gegužės mėnesio pradžioje Delphi, Graikijoje, turėjęs įvykti 56-asis Tarptautinis PEN kongresas tapo karo Persų įlankoje auka. Bombos bei raketos pasirodė galingesnės už Apolono lyrą — dėl teroristinių veiksmų galimybės kongresas buvo atidėtas.

Pasaulio rašytojų dėmesys dabar krypsta į Budapeštą, kur kovo 15-18 dienomis vyksta regionalinė PEN konferencija. Vengrijos sostinėje laukiama žymiųjų Vidurio-Rytų Europos ir Sovietų Sąjungos rašytojų bei intelektualų. Konferencijos tema — „Laisvės džiunglėse" nukreipta į pototalitarinę kultūrą Vengrijoje, Lenkijoje ir Čekoslovakijoje. Todėl itin svarbu, kad Budapeštе būtų išgirstas ir su totalitarine imperija dar tebesigrumiančių lietuvių, latvių ir estų balsas. Dar neteko patirti, ar į konferenciją bus atvykusių Lietuvos PEN centro atstovų, tačiau bent vieno iš jų bus sulaukta iš išeivijos.

kž

„Keičiamės vertybėmis, padėdami vieni kitiems..."

Pirmosios etnografinės parodos, atvežtos į Ameriką iš Lietuvos, proga kalbamės su Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktorium Eugenijum Skrupskeliu

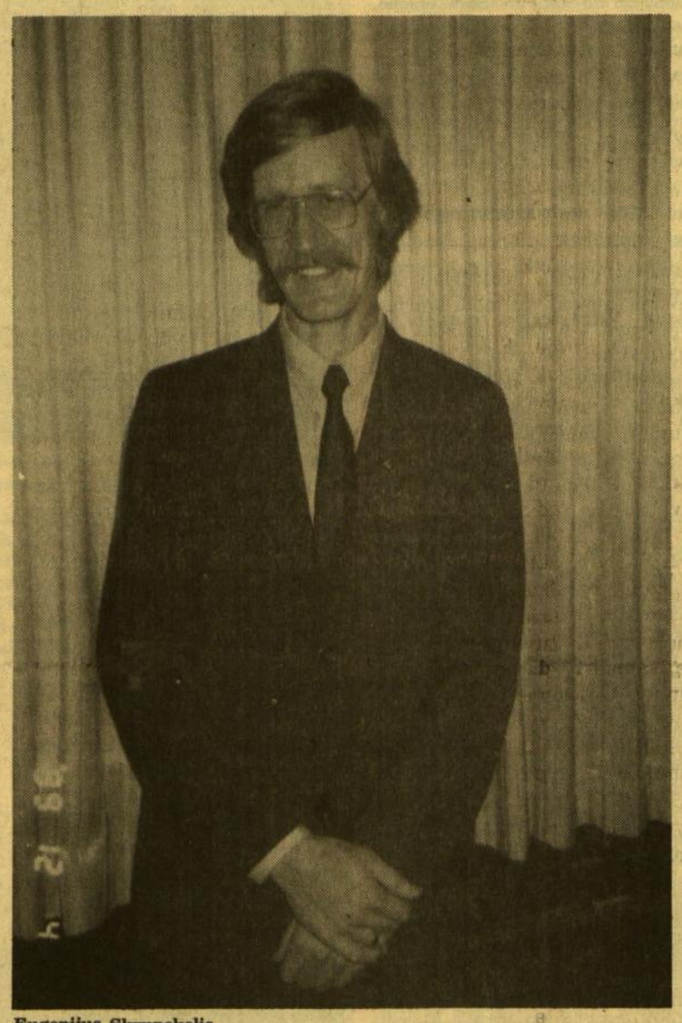

Eugenijus Skrupskelis

Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus nuotrauka

— Kai lankėtės Amerikoje 1989 metų rudenį Šeštojo mokslo ir kūrybos simpoziumo Chicago'je metu, kalbėjomės apie Jūsų didįjį rūpestį — Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus (ir aplamai Lietuvos muziejų sistemos) padėtį, sunkias sąlygas, bet ir siekius — įsivesti pačius naujausius muziejininkystės metodus kolekcijoms apsaugoti, jas prasmingiausiai eksponuoti, skatinti mokslinius darbus, vystyti muziejų veiklą taip, kad jie sėkmingiausiai atliktų savo paskirtį: padėti mums pažinti savo krašto ir tautos praeitį, mūsų tautos kultūros šaknis ir įvairiausius jos klodus tuo unikaliu būdu, kurį ir teikia tik istorijos ir etnografijos muziejai. Todėl Lietuvos muziejai yra viena svarbiausių, nors gal ne visada mūsų pakankamai vertinamų, lietuviško švietimo sričių bei tautinės savimonės šaltinių ir jos židinių. O apie Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejų Jūs tada ir sakėte: „mūsų muziejus visada buvo surištas su tautine savimone" („Draugo" kultūrinis priedas, 1990 m. vasario 24 d.).

Tuo metu nurodėte, kad viena didžiausių kliūčių Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus veiklai buvo per didelė centralizacija ir veiklos reglamentavimas (ateinantis iš Maskvos). Ar nuo praėjusių metų Kovo vienuoliktosios įstengėte to reglamentavimo atsikratyti ir užsitikrinti didesnę veikos laisvę?

— Kūrybine prasme jokios reglamentacijos nėra. Turime galimybę dirbti laisvai ir daryti bet kokias parodas ir ekspozicijas. Niekas nebenurodinėja, kaip anksčiau, ką ir kaip daryti. Kitas dalykas — muziejaus veiklos finansinė pusė. Čia dar yra daug suvaržymų, išlikusių nuo ankstesnių laikų, bet tikimės, kad su įstatymų pasikeitimais tai irgi susitvarkys. Šiuo metu ruošiami Kultūros įstatymas, Muziejų įstatymas ir kiti, kurie turėtų nustatyti muziejų ir kitų kultūrinių institucijų veiklą naujomis sąlygomis.

Beje, šiuo metu opiausias yra finansų klausimas. Paveldėta sunki ekonominė padėtis neleidžia skirti daugiau lėšų kultūrai. Netgi priešingai, augant kainoms, pinigai, skiriami kultūrai, mažėja. Tuo tarpu sulaukti pagalbos iš kitur galimybės labai menkos. Amerikoje įprasta, kad kultūrą žymiai finansuoja privatūs fondai. Lietuvoje to dar nėra. Retos išimtys šia prame — tai besikuriančios privačios firmos. Viena iš jų, Vilniaus firma „Inoveca", ir apmokėjo mūsų parodos atvežimo į čia išlaidas. Už tai, kad Amerikos lietuviai gali pamatyti autentiškus eksponatus iš Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus rinkinių, turime dėkoti „Inoveca" generaliniam direktoriui Eugenijui Šalčiui.

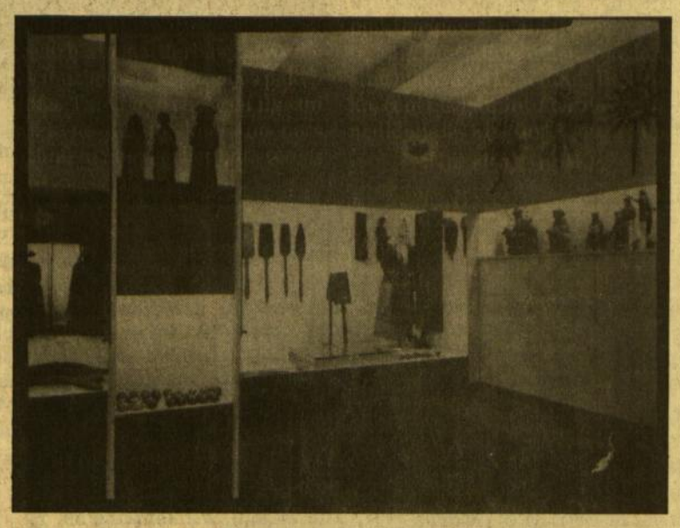

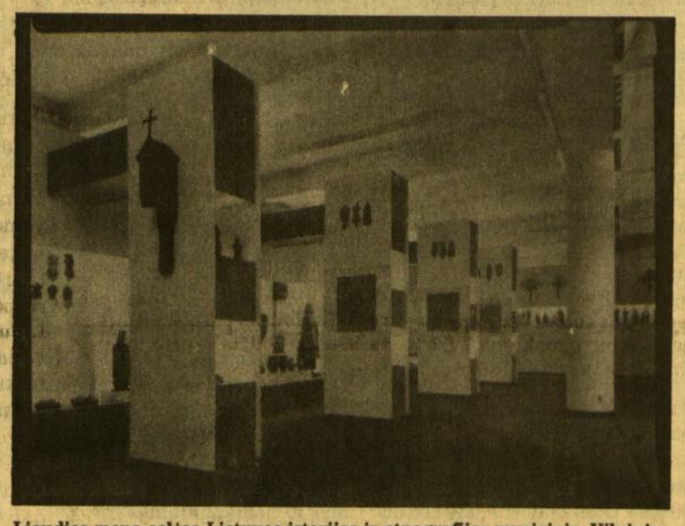

Liaudies meno salėse Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje, Vilniuje.

— O ar šių metų sausio 13 dienos įvykiai sutrikdė Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus veiklą? Mažų mažiausiai prieš akis turbūt turėjote atnaujintos okupacinės priespaudos šmėklą ir rūpestį kaip muziejaus kolekcijas ir turtą apsaugoti?

— Be abejo, sausio įvykiai palietė mūsų muziejų, kaip ir visą Lietuvą. Buvo imtasi priemonių apsaugoti muziejuje saugomas unikalias vertybes. Dalis eksponatų, patys vertingiausi, buvo paslėpti; savaitę neveikė muziejaus ekspozicija. Sausio 13-os naktį muziejaus kieme buvo dvi mašinos su kareiviais, buvo bandoma lipti į Gedimino pilies kalną... Laimė, viskas baigėsi gerai ir kareiviai pasitraukė.

— Iki 1989 metų pabaigos Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus jau buvo suruošęs labai pavykusias, Atgimimo nuotaikoms pritaikytas, parodas: „Pinigai Lietuvoje 1915-1941", „Lietuvos jaunimo organizacijos" (Nepriklausomybės laikotarpio), „Lietuvos medaliai" ir turbūt pačią svarbiausią, davusią progą Lietuvos žmonėms tarsi katarsiui — „Lietuva tremtyje". Kokias parodas Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus surengė 1990 metais? Kokio atgarsio jos susilaukė? Papasakokite taip pat apie svarbiausius muziejus įvykdytus projektus. Pavyzdžiui, jau teko matyti Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus reprezentacinę knygą: kaip kilo mintis ją paruošti, kas prie jos dirbo?

— Laiko tarpas nuo 1989 metų pabaigos nepasižymėjo stambiomis parodomis, bet tai, kas buvo padaryta, manau, buvo nemažiau reikšminga. Daugiau dėmesio skyrėme savo rinkinių tvarkymui. Tai nesibaigiantis muziejininko darbas, kuris nėra toks pastebimas kaip parodos, bet nuo to, kaip jis bus padarytas, priklauso visa muziejaus veikla.

1990 metų pavasarį grįžo mūsų paroda iš Italijos, sulaukusi ten didelio pasisekimo. Reikšminga muziejui ir, manyčiau, visai Lietuvai buvo bendra Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Chicago'je ir mūsų muziejaus surengta paroda „Aleksandras Stulginskis". Ji buvo rodoma muziejuje mėnesį laiko nuo 1990 m. vasario 16 d. Dabar paroda vežiojama po Lietuvą. Tai buvo pirmas konkretus bendras darbas su užjūrio lietuviais.

Iš muziejaus surengtų parodų reikėtų paminėti archeologinę parodą „Baltiškojo ornamento beieškant", skirtą archeologės Rimutės Jablonskytės-Rimantienės jubiliejui. Tai buvo išsami baltiško ornamento studija, simboliškai užbaigta 19-ojo amžiaus verpstėmis, atkartojančiomis senuosius ornamentus.

Svarbiausias darbas buvo dalies muziejaus ekspozicijos pakeitimas. Tam buvo ruoštasi ilgesnį laiką, ne dėl to, kad kuo nors būtumėm abejoję, bet pats temos svarbumas vertė gerai viską pergalvoti ir atrinkti. Manau, kad nauja ekspozicija, skirta Nepriklausomai Lietuvos Respublikai, kiek tai leidžia vietos ribos, gana išsamiai parodo Lietuvą 1918–1940 metais.

Reprezentacinis albumas apie Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejų tai pirmoji knyga iš serijos „Lietuvos istorijos paminklai". Jis buvo pradėtas ruošti prieš keletą metų. Sudarytoja — muziejaus etnografijos skyriaus vedėja Birutė Kulnytė. Tai labai rimtas darbas, kurį negėda parodyti pasauliui. Tokio lygio knygos Lietuvoje dar nėra dažnos.

Nauji projektai — tai amatų centras prie muziejaus ir leidinys *Etnografija*. Planuojame, kad amatų centras tai bus vieta, kur bus tiriamos ir atkuriamos senosios amatų technologijos. Tai turėtų būti vieta, kur galima išmokti senoviško amato, pamatyti, kaip buvo dirbama praėjusiam šimtmety ar dar seniau. Be kita ko, centras gamintų pardavimui, nedideliais kiekiais, muziejaus

(Nukelta į 4 psl.)

Liaudies meno nuolatinės ekspozicijos fragmentas (Žemaitija) Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus liaudies meno salėse.

Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje 1968 metais įkurtos ekspozicijos fragmentas — aukštaičio priemenė 19 a. pabaigoje — 20 a. pradžioje.

Liaudies meno ekspozicijos Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje fragmentai: kairėje — aukštaičių pirkia 18 a. pabaigoje — 19 a. pradžioje, dešinėje — žemaičių troba 18 a. pabaigoje — 19 a. pradžioje.

Kritikos kritika

Meno parodos „Dailė '91" Vasario 16 - Kovo 11 dienomis proga

JUOZAS MIELIULIS

Apžvalginės lietuvių meno parodos „Dailė '91" dalyvių dalis per parodos atidarymą Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e, Vasario 16 dieną: Everett Misunas, Giedrė Žumbakienė, Elžbieta Misunas, Loreta Vaškevičienė-Val, Emilijus Holenderis, Marytė Ambrozaitienė, Ada Korsakaitė-Sutkuvienė, Veronika Švabienė, JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Dalia Kučėnienė, Aurelija Ovsiankienė, Valerijus Zubriakovas, parodos organizatorius Algimantas Kezys, Gintarė Uogintaitė, JAV LB Kultūros tarybos narė Nijolė Martinaitytė, Magdalena Birutė Stankūnė-Stankūnienė, Ramojus Mozoliauskas, Danguolė Šeputaitė-Jurgutienė, Ona Čepelienė, Judita Patraitė-Juozaitienė, Daiva Karužaitė ir Jadvyga Paukštienė su dukraite. Parodoje dalyvavo 75 dailininkai iš JAV, Kanados, Europos, Australijos ir Lietuvos. Paroda, kuri tebevyksta Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e, tęsis iki balandžio 8 dienos.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka

Paprastai yra kritikuojami dailininkai, poetai, rašytojai, muzikai, kompozitoriai, aktoriai, solistai ir visi kiti Parnaso įnamiai ir parazitai. Bet kritikai yra „aukštesnės" būtybės. Nors jie patys nieko nekuria (nebent vienas-a iš minėtų profesijų atstovų-ių vienaip ar kitaip yra įstumiamas-a į šią nedėkingą rolę), jiems yra suteikta galia vertinti, bet dažniausiai „vertinti" kuriančiųjų darbus. Aš manau, būtų laikas ir į kritikus kritiškai pažiūrėti.

Kaip žinome, Schubert'o, Beethoven'o, Mozart'o, Wagner'io, Berlioz'o ir daugelio kitų muzikos didžiūnų kūryba buvo kritikų ir ekspertų pasmerkta. Bach'o muzika po jo mirties buvo visai užmiršta. Tiktai vėliau Mendelssohn'as ją iškėlė ir įvedė į koncertų repertuarą. Ne geriau ėjosi ir vaizdiniame mene. Rembrandt'ui (1606-1669), dar gyvam esant, jo laimės žvaigždė pradėjo leistis. Tik po šimtmečių jo kūryba vėl buvo pradėta vertinti. Mathias Gruenewald'o (1475-1528) kūryba tiktai 19-ame amžiuje buvo pastebėta ir įvertinta. O ką bekalbėti apie vėlesniuosius meistrus? Boecklin'as ir Prerafaelitai, po trumpalaikio įvertinimo, buvo visai iš meno arenos išvaryti. 1971-73 metų laikotarpiu išvaikščiojau Freiburg'e ir Basel'yje visus knygynus, bet jokios literatūros apie Boecklin'ą neradau. Tačiau 1973 metais (Baden-Baden, Staatliche Kunsthalle) jau buvo surengta Prerafaelitų paroda ir, žinoma, John Ruskin'o reputacija, kuris buvo pasmerktas kaipo blogas kritikas už tai, kad gyrė Prerafaelitus, buvo atstatyta. 1974 metais Duesseldorf'e (Kunstmuseum) buvo surengta ir Boecklin'o paroda. Tais pačiais metais grįžęs į Chicagą jau Chicagos Meno instituto knygyne radau leidinį apie Boecklin'o kūrybą. Negadinsiu popieriaus naujausių klasikų (kaip Monet, Cezanne, Van Gogh, Gaugin ir kitų) liūdnomis istorijomis, nes jas jau beveik atmintinai žinome.

Paprastai sakoma, kad laikas yra geriausias vertintojas. Bet ši nuomonė ir yra klaidinga. Neretai planeta yra išrenkama žvaigždžių karaliene, ir kritikai unisonu ją garbina, kol pagaliau šimtmečiams praėjus, paaiškėja, kad ji šviečia skolinta šviesa. Ludwig Goldschneider savo knygoje *Johannes Vermeer* (London: Phaidon Press Ltd., 1958, p. 8) taip rašo:

„Parnasas yra debesų kalnynas, kuris po kiekvieno vėjo pūstelėjimo keičia savo pavidalą. Ten gyvena nemirtingieji, bet jų nemirtingumas nėra pilnai užtikrintas; ten amžinai vieni ateina, kiti išeina. Winkelmann'as, išmintingiausias savo laiko meno istorikas, laikė Mykolą Angelą blogu skulptoriumi; Voltaire'as mėgino įrodyti, kad Šekspyro kūryba yra menkavertė; Burckhardt'ui Rembrandt'as nebuvo net žymiausias olandų tapytojas. Ką šitie kritikai laikė didžiausiais menininkais ir poetais, jei ne Mykolą Angelą, Šekspyrą ir Rembrandt'ą? Už kurių nemirtingumą jie balsavo? Mes tikime, kad geriau žinome. Keista, bet mes, atrodo, neturime jokių sunkumų, kai reikia išvardinti tuos, kurie turi teisę gyventi Parnase; mes neabejojame paskutiniu estetinio teismo sprendimo teisingumu. Jo sprendimas mums atrodo neatšaukiamas".

Deja, taip nėra. Žmogus keičia aplinką, ir aplinka keičia jį patį. Dėl to keičiasi galvosena ir požiūriai, ir kartu keičiasi požiūriai į meno kūrinių vertę. Kiekvienas laikotarpis meno istorijoj atsirenka savo „didžiuosius", ir jų kūrybos vertė labai daug pareina nuo mūsų tikėjimo. Kai meno raida pasuka kita linkme, daugelio išgarbintų meno kūrinių, lyg akcijų, vertė krinta, ir naujos kūrybinės žvaigždės pradeda kilti. Pastaruoju laiku meno turguj labai pakilo Van Gogh'o kūrinių kainos, bet jo kūryboj jokių pasikeitimų nepastebėjau. Panašiai buvo ir su Rafaelio didybe. Kol meno ekspertai tikėjo jo kūrybos tobulumu, jis sėdėjo karaliaus soste. Kai modernieji pakirto to tikėjimo šaknis, jis nuslydo į antraeilių tapytojų eiles.

Kritikų požiūriai visada yra riboti. Kiekviena tauta ar etninė grupė turi išvysčiusi savo žiūrėseną, ir pagal tos žiūrėsenos kriterijus ji atrenka ir vertina meno kūrinius. Nesakysiu, kad ji būtinai turi būti klaidinga, bet ji yra ribota ir neleidžia pastebėti už tos žiūrėsenos ribų esančių kultūrinių vertybių. Šio amžiaus 6-ame dešimtmety mūsų jaunesnieji išeivijos dailininkai į jury komisijas kviesdavo savo profesorius kūrinių atrankai į rengiamas parodas. Tų atrankų metu paaiškėjo, kad tie meno ekspertai lyg užsimerkę praeidavo pro mūsų klasikus ir atrinkdavo tuos darbus, kurie daugiau atitiko amerikietiškąjį požiūrį — atseit savo mokinių darbus.

Nereikia užmiršti ir individualinių skirtumų. Vertintojų simpatijos ar antipatijos vienai ar kitai meno krypčiai taip pat didina klaidų masę. Kritikai visada atranda daugiau vertės jiems gimininguose kūryboj ar tuose kūriniuose, kurie įgyvendina jų asmeniškas nostalgijas. Šiandien menas yra taip išsišakojęs, kad joks individas, nežiūrint, koks platus būtų jo akiratis, visų krypčių negali aprėpti ir jas objektyviai įvertinti. Dar visai neseniai gydytojai gydė visas ligas. Šiandien medicinos laukas yra taip išplėstas, kad gydytojai yra priversti specializuotis. Tokios apimties parodą, kuri dabar vyksta Lietuvių centre, Lemont'e, turi vertinti jury komisija, sudaryta iš visų krypčių atstovų. Tuo būdu, žinoma, klaidų neišvengsime, bet jų kiekį galime gerokai sumažinti.

Gamta sėja talentus užsimerkusi. Dėl to, pagal atsitiktinumo taisyklę, gausesnėms tautoms tenka daugiau talentų. Bet tai pilnai nenulemia vertingos kūrybos kiekio. Kultūrinis klimatas taip pat yra labai svarbus veiksnys. Jei tas klimatas yra palankus kūrybai, mažiau talentų žūva, ir dėl to ir maža tauta, kuri sugeba talentų žuvimą sumažinti iki praktiškai įmanomo minimumo, gali pralenkti didesnę tautą, kuri talentus slopina.

Didelė ir vertinga kūryba visada yra staigmena ir per dažnai ji prisistato neįprastu pavidalu, ir ji ateina iš ten, kur mes jos nelaukiame. Dėl to į parodas reikia kviesti kuo daugiau dailininkų. Kuo platesnis tinklas, tuo didesnė yra galimybė, kad aklai ir netikėtai pagausime didelę žuvį. Istorija jau seniai yra įrodžiusi, kad jury komisijos dažniausiai atmeta blogiausius ir geriausius darbus.

Prieš kiek metų tolvaizdžio programoj stebėjau du kritikus, kurie atrinko tais metais susuktų dešimt geriausių judrių. Jų tarpe buvo viena, pavadinta, jei neklystu, „One's Own Best". Po kiek laiko įsijungiu tolvaizdį ir matau: kiti du kritikai tą pačią judrę įrikiavo į dešimt blogiausių. Iš tų ir visų kitų suminėtų priežasčių išplaukia tiktai viena patikima išvada, ir būtent: bet kokia kritika ar vertinimas *visada* yra reliatyvūs ir laikini.

Bet čia nėra jokios problemos. Ne tam dailininkai kuria. Tai paaiškėja iš šio pavyzdžio. Kažkur kažkada gyveno šykštus turtuolis. Dieną jis plušo ir triūsė ir didino savo turtą, o vakarais jis su pasigėrėjimu pinigus skaičiavo. Per visą savo gyvenimą be užmokesčio jis piršto nebuvo pajudinęs. Vieną vakarą suskaičiavęs pinigus anksčiau negu paprastai, jis savo sieloj pajuto tuštumą. Nežinojo ką su savimi daryti. Staiga jis išgirdo krūme giedančią lakštingalą. Įvyko stebuklas. Pirmą kartą savo gyvenime jis pajuto grožį. Susižavėjęs lakštingalos čiulbėjimu, jis priėjo prie jos ir paklausė: „Sakyk, kas ir kiek tau moka už tokį gražų čiulbėjimą?" Lakštingala atsakė: „Aš giedu dėl to, kad esu lakštingala, ne dėl to, kad kas nors man mokėtų". „Na, klausyk", spyrėsi turtuolis, „už dyką gi negali giedoti", ir išėmęs iš kišenės penkis dolerius, įdėjo į jos lizdą. Kitą vakarą jis vėl laukė lakštingalos giesmės, bet nesulaukė. Priėjęs prie lizdo jis rado ir savo penkinę, kurią jis paėmė ir įsikišo į kišenę. Lakštingala į jo sodą niekad daugiau nebeatskrido.

Po šių „gilių" samprotavimų kai kam gali susidaryti įspūdis, kad štai pagaliau atėjo „išganymo" valanda, ir tuojau eis objektyvi ir išsami kritika. Deja, šiuos skaitytojus turiu apvilti. Objektyvumo visada reikia siekti. Tačiau, nors siekis ir pasiekimas yra gimininga žodžiai, jų įvardinamos realybės yra visiškai skirtingi dalykai.

O dabar eikime į parodą ir pasižvalgykime.

1991 m. vasario 15 d. Čiurlionio galerijoje, Chicago'je buvo atidaryta Dargio, Griežės, Jonyno, Tamošaičio ir Vizgirdos darbų paroda, kurioje Vytautas K. Jonynas dalyvavo kaipo garbės svečias su savo darbais, apimančiais laikotarpį nuo 1932 iki 1990 metų. Apie šiuos dailininkus nėra reikalo daug kalbėti, nes jie yra lietuvių tautos klasikai, padėję pagrindus lietuvių dailei, ir ypač Jonynas, kuris buvo įsteigęs Freiburg'e (im Breisgau), Vokietijoje, pokario metais meno akademiją, išleidusią į pasaulį daugybę jaunų dailininkų, kurių tarpe kai kurie, kaip Viesulas, Elskus, Urbaitytė ir kiti, yra žinomi ir už lietuvių visuomenės ribų. Prie tų klasikų dar reikia priskaityti Adomą Galdiką, Adomą Varną, Viktorą Petravičių, Adolfą Valešką, Aleksandrą ir Eleonorą Marčiulionius, Vytautą ir Aleksandrą Kašubus, Antaną ir Anastaziją Tamošaičius, Bronių Muriną ir Jadvygą Paukštienę, kuri su savo vėliausia paroda taip pat įėjo į mūsų klasikų eiles. Visi jie yra įrėžę gilią vagą mūsų tautos kultūroj, o jų svarbą ir rangą tegu nagrinėja meno istorikai.

Rytojaus dieną, Vasario 16-ąją, Dailės muziejuje, Lietuvių centre, Lemont'e, buvo atidaryta platesnės apimties lietuvių dailininkų paroda, kurioje dalyvauja 70 dailininkų. Dėl vietos stokos visų negaliu paminėti. Šį trūkumą ištaisys ateinančią vasarą išeisiąs didesnės apimties leidinys, kuriame visi dailininkai-ės turės progą pakalbėti apie savo kūrybą.

Praėjusių metų Vasario 16-osios parodą aptarė du amerikiečių kritikai: Donald Anderson (kurio straipsnis buvo išspausdintas *Lituanus* žurnale) ir Gordon Ligocki (jo kritika buvo įdėta JAV Lietuvių Bendruomenės leidžiamame žurnale *Bridges*). Kad bent kiek išlyginčiau savo neišvengiamą šališkumą, tolimesniuose komentaruose pažymėsiu tuos parodos dalyvius, kurie buvo šių kritikų paminėti. Alfabetine, bet ne rango, tvarka kalbėsiu apie tuos dailininkus-es, kurių kūryba patraukė mano dėmesį:

Vanda Balukienė. Įdomūs yra jos tapyti „audiniai" ant drobės. Dar visai neseniai tai būtų buvusi estetinė herezija. Šiandien tačiau žinome, kad mene viskas yra leistina, jei darbas yra pavykęs. Formos atžvilgiu stiprus yra jos darbas „Mano saulutė".

Ilona Brazdžionienė-Kerr. „Anapus saulės" — įdomi technika, geras koloritas, išbrandinta kompozicija. Praėjusiais metais ją paminėjo kritikas Donald Anderson.

Juris Čiurlionis. „Kieno yra šie miškai" — juodas, abstraktus paveikslas. Išbalansuota kompozicija, puiki faktūra ir koloritas. Jį paminėjo Anderson.

Ona Dokalskaitė-Paškevičienė. Jos stilius yra impresionistinis. Dėmesį atkreipia spontaniškas, meistriškas potėpis, saulėtas koloritas ir geras piešinys. Atrodo, jį piešia teptuku be jokio paruošiamojo piešinio. Nežiūrint to, jos kompozicija yra gerai išbalansuota. Savo darbu „Nepažįstama" ji įrodo, kad, reikalui esant, ji gali į gyvenimą giliau pažvelgti ir pakalbėti svaresniais akordais. „Gamtos impresija" yra beveik abstrakti kompozicija.

Vilija Aleksandra Eivaitė. „Veržimasis į naujus plotus" — jei neklystu, šis įspūdingas darbas jau matytas jos diplominėj parodoj. Neblogai atrodo ir „Transformacijos". „Prieš likimą" — atrodo dar ieškoma. Paminėta Anderson'o.

Albinas Elskus. Išstatytos tik fotografijos. Tai apsunkina jau ir taip rizikingą kritiko darbą. Ypatingą dėmesį atkreipia „Prisikėlimas". Didinga kompozicija, puiki tektonika.

Pranas Gasparonis. Praėjusiais metais buvo paminėtas kritiko Donald Anderson.

Emilijus Holenderis. Iš jo kūrybos esu matęs tik tris darbus. Iš tokios dalelės sunku susidaryti bet kokią nuomonę. Į akis krinta jautrumas formai ir linksmas, gal kiek ironiškas jo požiūris į gyvenimą. Praėjusių metų parodoj ji paminėjo kritikas Gordon Ligocki.

Vytautas Ignas. Neįmanoma abejingai praeiti pro Igno kūrybą. Įspūdingas, gal kiek sentimentalus, bet gerai pavykęs yra jo „Kalinys". „Karo peizažas" taip pat palieka pėdsaką žiūrėtojo sąmonėj. Jį paminėjo ir kritikas Anderson.

Aleksandra Kašubienė yra mūsų klasikė. Nors daugiausia išstatytos tik darbų fotografijos, jos sukurtos struktūros yra labai įspūdingos.

Elena Kepalaitė. Dėmesį patraukia puikus „Martha Graham portretas". Ją paminėjo ir kritikas Anderson.

Kęstutis Kizevičius savo puikiame medžio raižiny parodo žmogų kaipo militarizmo auką, nužemintą iki žudikiško roboto lygio. Jį paminėjo ir kritikas Anderson.

Ada Korsakaitė-Sutkuvienė. Turiu prisipažinti, kad audinių nemėgstu ir pro juos dažnai praeinu net nepasižiūrėjęs. Bet jos meistriški darbai mane visada priverčia sustoti.

Vida Krištolaitytė jau seniai žinoma kaip gera tapytoja, ir šioje parodoje savo klasę išlaiko. Tačiau jos darbe „Wrigley Building" nepakankamai dėmesio atkreipta į tektoniką.

Janina Marks jau seniai žinoma kaip žymi lietuvių dailininkė. Praėjusiais metais ją gerai įvertino Donald Anderson.

Sesuo Mercedes, SSC. Iš jos kūrinių dėmesį patraukia jos puiki abstraktinė kompozicija „Fantazija".

Elzbieta Misunas. Iš jos kūrinių pažymėtini yra „Speybay, Skotija" ir „Colonial Resting Place".

Nijolė Palubinskienė. Praėjusių metų parodoj ji buvo pastebėta kritiko Anderson.

Judita Patraitė-Juozaitienė yra viena galbūt iš naujausių parodos dalyvių. Ji pasirodė su

(Nukelta į 4 psl.)

Marytė Ambrozaitienė prie savo paveikslų, eksponuotų parodoje „Dailė '91": „Portretas", 1951, pastelė; „Rojaus obuoliai", 1968, emalis ant plieno; „75° F", 1975, aliejus; „Torso", 1980, litografija; „Catch a Falling Star", 1989, fotokolažas.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka

Ada Korsakaitė-Sutkuvienė prie savo eksponatų „Dailės '91" parodoje. Kairėje — nuotraukų montažas apie ankstesniuosius jos darbus, dešinėje — „Tebūnie šviesa", 1990, pluoštas.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka

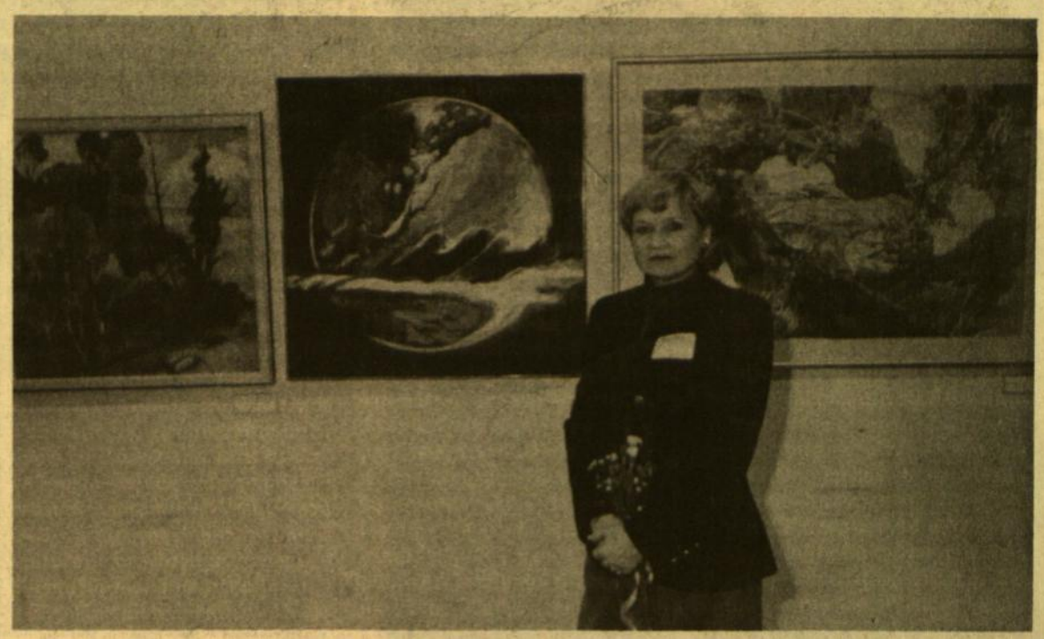

Danguolė Šeputaitė-Jurgutienė prie savo darbų parodoje „Dailė '91": „Pakalnės medžiai", 1981, aliejus; „Noktiurnas", 1979, aliejus; „Nakties ritmai", 1990-1991, mišri technika.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka

Laiškai iš Vilniaus (2)

Vilnius, 1991.1.24

Miela Birute,

Damoklo kardas virš mūsų galvų. Susispaudė širdys, akys užgeso. Ar ilgam ta naktis? Negi vėl nuleisim galvas? Tokie šviesūs buvo metai. Džiaugsmingi, pakilūs, pilni vilčių. Tūkstantiniai mitingai — alsavo lyg viena krūtinė, lyg būtume broliai. Lyg visai savi. Laisvė sušildė: širdyje lengva, svajoti gera, dirbti smagu. Ach, ta šventa vasara! Atėjo aukos metas. Birute, jau sunku, nes kuo įveikti bukumą? Žvanga ordinai — žvanga ginklai. Jie visada norėjo valdyti. Ištisais amžiais to norėjo. Žiaurumas, pavydas laisvės ugnelei. Noras užpūsti, noras sutrypti. Nepasakosiu įvykių — jūs gerai informuoti, nes ir apsakyti sunku: kiekviena diena — vis naujovė — kruopelė vilties ir kalnai smurto ir šmeižtų. Sausio mėnuo — lyg visas šimtmetis. Ir pamatėm, kokia didelė, kokia graži, kokia tvirta Lietuva. Tauta subrendo, pakrikštyta krauju. Plaukia laiškai, aukos, važiuoja žmonės saugoti Parlamento. Milžiniškos barikados, per naktį dega laužai, šildosi rankas atvykę saugot Parlamento. Jie susikibę stovėjo prie Televizijos bokšto ir nesitraukė. Po 12 valandų stovėjo aikštėje prie Sporto rūmų, kad atsisveikintų su žuvusiais. Deputatai savaitėmis nepareina į namus. Naktimis tuščios miesto gatvės. Stipresnis mašinos gausmas priverčia pašokti, gal vėl važiuoja tankai. Parduotuvės apytuštės — tokia dabar Lietuva. Ir niekas nežada greito pavasario. Bet širdies kamputyje visada žybsi kibirkštėlė vilties ir danguje užsidega tolimoji žvaigždė.

Lyg tolimas sapnas Paryžiaus gatvių ramybė ir raudonas vynas, romios žmonių šypsenos. O prabėgo tik mėnuo. Aš esu vargšė, didelė vargšė: po Naujų metų susižeidžiau ir tūnau namuose sugipsuota koja. Labai liūdna, kad negaliu būti kartu, kad vyksta šalia manęs. Jokio noro ką nors dirbti. Prikaustyta prie radijo, prie žinių guodžiančių, prie žinių be prošvaistės. Ir nematyti pabaigos. Onikė negali atsigauti, nes ji tą kruvinąją naktį buvo prie televizijos ir matė visą baisumą, dabar sirgineja.

„O gyvenimas tęsias ir užteka Saulė rytais..."

Žinau, kad galingai veikiate mūsų bendram labui, mūsų Lietuvai. Tegu globoja mus Šventa Dvasia!

Marytė

Vilnius, 1991.2.11

Miela Birute,

Sveikinu su mūsų Pergale!

Prieš Apklausą buvo daug nerimo: ar daug ateis? Daug agitacijos, daug nesigaudymo ir nusivylimo — ir vis dėlto, kai reikia, moka susitelkti — Lietuva vieninga. O kas toliau? Kariuomenės daugėja, vyksta manevrai, pribuvo du pulkai kagebistų. O žmonės lyg šviesesni gatvėje — šitą žingsnį laimėjom. Tvirtumas, aiškumas, džiaugsmas. Gerai, kad mūsų dauguma. Šie metai, aišku, bus sunkūs, bet viltis — gera atrama žmogeliui. Politika, politika — dabar nieks kita neįdomu. Kas ir kur besusitiktų — ta viena kalba — kaip toliau susiklostys. Taigi...

Parėjau iš miesto koja už kojos — širdis negera — nepakelia sunkesnio nešimo, greitesnio ėjimo ir nervinės įtampos. Koją jau išlaisvinau iš gipso, dar truputį tinsta, bet širdis neramina. Visai ne laikas jai streikuot. Noriu paruošt savo spausdintų ir eksponuotų nuotraukų bibliografiją. Reikia perverst viso dešimtmečio spaudą. Niekas kitas to negali padaryt, nes dažnai nuotraukos būna be pavardės. Viena iš Knygų rūmų man talkina. Apimtis didelė: keli šimtai nuotraukų knygose, o žurnalai, laikraščiai, 25 parodos, gausybė archyvo aplankų. Laikas jau apibendrinti, nes ta širdis... O kitas dar reikalingesnis darbas — tai Justino knyga. Dabar jos taip reikia, taip reikia. Visiems. Šiuo metu tai būtų kaip balzamas. Ir man taip nesmagu, kad taip uždelsiau. Reikėtų susikaupt ir užbaigt per porą mėnesių. Man nereikėjo važiuot į Paryžių — sugaišau daugiau kaip tris mėnesius. Dariau didelę parodą (gerai priėmė), ten prabuvau šešias savaites ir grįžus visas mėnuo adaptacijai — labai graužiuosi, kad dėl savo malonumo visai tautai reikalingą darbą nustūmiau. Jį labiausiai gerbia, juo labiausiai tiki. Jo žodžiai stiprina ir guodžia. Tik rūpestis, kaip išleisti, kad to popieriaus nėra. Žodžiu, tokios nuotaikos ir tokie rūpesčiai mano pastogėje. O apie Paryžių nenoriu rašyt, tikriausiai pasieks Tave tas laiškas [...]

Rašau Tau, o už lango vis stipriau ir stipriau sninga. Bet lauke nelabai šalta. Prieš savaitę šaltukas spūstelėjo, ir budintiems prie Parlamento buvo sunkoka. Ar kas galvojo, kad Vilniuj bus barikados! O svečių atvyko apie 90 iš viso pasaulio. Už valandos iš Aukščiausiosios Tarybos transliuos susitikimą su užsieniečiais, apžvelgs Apklausos rezultatus, kalbės Landsbergis, ramus, diplomatiškas ir protingas. Tai tikras prezidentas, vertas Nobelio!

Islandija jau pripažino Nepriklausomybę! Kaip puiku!!!.

Marytė

Mieloji,

Mes gyvename šiandien vienoje iš „karščiausių" planetos vietų. Žiemužė bando vėsint mūsų galvas, bet kai „liepsnoja" siela jokie šalčiai nebaisūs. Mes čia, Lietuvoje, jau ne tie, kurie buvome dar prieš keletą metų. Beveik metus laiko mūsų sielos „maudėsi" laisvės spinduliuose, ir jau nėra jėgos, kuri priverstų jas iš naujo vergauti. Be abejo, Lietuvos ir mūsų kūnai dar yra pavergti. Mes dar esame kalėjime, kurio vardas — Tarybų Sąjunga. „Kalėjimo prižiūrėtojai" — kariuomenė, KGB (saugumas) ir komunistų partijos funkcionieriai šiandien su mūsų kūnais dar gali išdarinėti ką nori, bet mūsų sielos jiems jau „neįkandamos". Ir kuo jų šėlsmas didėja, tuo mūsų gretos tvirtėja. Abejojančių Lietuvoje jau neliko. O aš esu laimingas, nes savo akimis matau to raudonojo maro (komunizmo) agoniją.

Šiek tiek apie pastarųjų dienų įvykius.

Lapkričio 2 dieną Tarybų Sąjungos reakcingiausios jėgos („kalėjimo prižiūrėtojai") Gorbačiovui įteikė ultimatumą. Gorbačiovas jų ultimatumą priėmė ir atrišo jiems rankas. Tai byloja trys jo įsakai, leidžiantys kariuomenei bei KGB terorizuoti civilius gyventojus, ir Bakatino (Vidaus reikalų ministro) bei Ševarnadzės (Užsienio reikalų ministro) atsistatydinimai. „Kalėjimo prižiūrėtojai" puolė ruošti planą kaip padaryti „tvarką" Tarybų Sąjungoje. Be abejo, jų žvilgsniai visų pirma nukrypo į Pabaltiją, nes, jų manymu, laisvė tai „liga" ir ja „suserga" vis didesnės žmonių masės, na o infekcijos šaltinis — Pabaltijis. Po vėliausiųjų įvykių Vilniuje jų veiklos „scenarijus" tapo aiškus. „Scenarijų" tikriausiai ruošė KGB, na o šios organizacijos veiklos metodai mums žinomi: melas, šmeižtas ir provokacijos. Jų pagalba sukiršinti tarpusavyje gyventojus nacionaliniu ar religiniu pagrindu, vėliau įvesti kariuomenę „tvarkai" palaikyti, t.y. tokiu būdu nušalinti nuo valdžios teisėtai išrinktą parlamentą. Panašiu būdu jiems pavyko sukiršinti kai kurias Kaukazo tautas, žmones Moldavijoje ir Ukrainoje. Tačiau Lietuvoje ir Pabaltijyje jiems nesiseka, nes mes esame „šaltesnio" kraujo, nors kartais matant ir girdint tą melo ir purvo srautą, pilamą ant mūsų galvų per Sąjungos televiziją, ir mums užverda kraujas. Bet, ačiū Dievui, mums užtenka proto suvokti, kad kalti ne rusai ar lenkai, nors juos ir bando panaudoti kovoje prieš mus. Jie vaizduojami kankiniais Lietuvoje.

Tai va, reakcionieriai savo planą pradėjo įgyvendinti iškart po lapkričio 2 dienos. Puolimui centrą pasirinko Rygą, nes ten daugiau nei pusė gyventojų rusai, vadinasi, juos galima bus panaudoti destabilizuojant padėtį (streikai, riaušės ir pan.). Pradėti veikti tikriausiai nutarė, kai bus pakeltos kainos. Apie kainų pakėlimą pas mus jau buvo kalbama nuo praėjusių metų vidurio ir visiems buvo aišku, kad po Naujųjų metų kainos pakils. Gruodžio mėnesį Rygoje pasigirdo sprogimai. Kariškiai užėmė spaudos rūmus. Bet latviai neskubėjo kelti kainų, tai ir riaušių nebuvo kaip pradėti. Na o Lietuvoje sausio 7 dieną buvo smarkiai pakeltos kainos maisto prekėms. Tuomet perversmo organizatoriai veiklos centrą permetė į Vilnių. Komunistų partijos aktyvistai keliose gamyklose, kuriose daugiausia dirba nelietuviai, sugebėjo suorganizuoti streikus ir streikuojančius nuvesti į Nepriklausomybės aikštę prie parlamento rūmų. Atėjusių tarpe buvo nemažai KGB agentų, kurie provokavo žmones pulti ir užimti parlamentą.

Pasaulio akyse viskas būtų atrodę gražiai: užsirūstinusi dėl netinkamos politikos ir kainų pakėlimo liaudis nuvertė vyriausybę, mieste prasidėjo netvarka, todėl kariškiai su tankais išėjo į gatves padaryti tvarkos. Bet jų planas žlugo. Landsbergis per radiją kreipėsi į vilniečius, prašydamas pagalbos. Vilniuje lietuvių yra daugiau nei pusė gyventojų ir dauguma esame mobilūs, t.y. turime automobilius. Vienu žodžiu, už pusės valandos Nepriklausomybės aikštėje jau buvo pilna lietuvių, kurie, policijos padedami ir nekonfliktuodami su kitataučiais, nustūmė juos nuo įėjimo į parlamento rūmus. Nuo to laiko prasidėjo budėjimas ištisą parą prie mūsų parlamento. Kitos dienos rytą su kitataučių pagalba buvo dar kartą bandoma šturmuoti parlamentą, bet mūsų prisirinko gal 10 kartų daugiau negu jų. Nors tuo metu nei mes, nei anie nesupratome, koks scenarijus yra paruoštas ir kokią rolę anie atlieka. Viskas išaiškėjo tą pačią dieną po pietų. Kariškiai, matydami, kad pirmoji dalis plano žlugo, t.y. Vilniuje nepavyko išprovokuoti riaušes ir civilinių gyventojų pagalba nuversti vyriausybę (turiu omeny parlamentą, nes vyriausybė, parlamentui laikinai sustabdžius kainų pakėlimą, atsistatydino), ėmėsi vykdyti antrąją plano dalį jau su tankais ir kitomis karo mašinomis. Visų pirma jų atakų tikslas buvo informacijos objektai. Pradėjo nuo spaudos rūmų. Ten išgirdome pirmuosius šūvius, ten buvo pirmieji sužeistieji.

Sujudo visa Lietuva. Sujudo kaimyninės šalys: Lenkija, Švedija, Norvegija. Sujudo ir Rusija, ir pirmiausia jos lyderis Borisas Jelcinas, nes jis suprato, kad šis „scenarijus" paruoštas ne tik mums, bet ir jiems. Tačiau kariškių bukaprotiškumui nėra ribų: jie toliau tęsė savo kruviną darbą. Kitos dienos naktį jie vėl puolė su tankais ir specialiai paruoštais desantininkų būriais — šįkart televiziją. Tai buvo siaubo naktis, ypač tiems, kurie budėjo prie televizijos bokšto. Jų tarpe buvau ir aš su draugu. Kaip minėjau, visa Lietuva veržėsi į Vilnių, į Nepriklausomybės aikštę. Ta žmonių minia atrodė įspūdingai. Dešimtys tūkstančių malonių, besišypsančių, dainuojančių veidų. Niekas netikėjo, kad naktį prasidės tokie dalykai. Be to, Gorbačiovas paskelbė, kad į Vilnių padėčiai tirti siunčiama speciali komisija.

Nepriklausomybės aikštėje buvo šventė, nuostabi šventė. Kiekvieną naują delegaciją, atvykstančią su vėliavomis iš kitų Respublikos miestų, susirinkusieji sutikdavo audringais plojimais ir skandavimais „Lietuva bus laisva". Vakare užkūrė laužus, nes naktis žadėjo būti vėsi. Virš minios sklaidė geranoriškumo, švelnumo, pagalbos vienas kitam dvasia. Žmonės vieni kitiems siūlė sumuštinius, arbatą, kavą. Nesnaudė ir prekybininkai. Jie nedidelėmis mašinėlėmis vežė arbatą, sumuštinius, pyragaičius ir viską dalino nemokamai. Matant tą nuostabų vaizdą, dūšia plyšo iš džiaugsmo. Galvoje sukosi mintis. Gorbačiovai, pažvelk į tuos žmones. Jie atleidžia pada-

(Nukelta į 4 psl.)

Antakalnio kapinėse, Vilniuje, buvo palaidoti devyni iš žuvusiųjų sausio 13-osios naktį. Kryžiuje iškalti jų vardai:

Loreta Asanavičiūtė (1967-1991)
Virginijus Druskis (1969-1991)
Darius Gerbutavičius (1973-1991)
Rolandas Jankauskas (1969-1991)
Algimantas Kavaliukas (1939-1991)
Vidas Maciulevičius (1966-1991)
Apolinaras Povilaitis (1932-1991)
Ignas Šimulionis (1973-1991)
Vytautas Vaitkus (1943-1991)

1991 m. sausio 17 d. Vinco Korkučio nuotrauka

Nepriklausomybės aikštė Vilniuje, kurioje, kaip rašo vieno iš šių laiškų autorius, „buvo šventė, nuostabi šventė. Kiekvieną naują delegaciją, atvykstančią su vėliavomis iš kitų Respublikos miestų, susirinkusieji sutikdavo audringais plojimais ir skandavimais „Lietuva bus laisva".

Vinco Korkučio nuotrauka

Henrikas Nagys

BALTIJOS RAUDA

Mano tėvas žemaitis,
tylus, kaip Akmenės akmuo,
žiūri tūkstantametėm akim
iš Žemaičių dangaus
į nukryžiuotąją Lietuvą,
į kraujuojantį Vilnių,
ir dar kiečiau sukanda lūpas.

Mano motina latvė,
liūdnai linguodama galvą,
iš vėlių suolelio Jūrmaloje
žiūri į degančią Rygą
ir kartoja, kaip maldą,
poeto kareivio kantatos
nepamirštamus žodžius:
„Dieve, Tavo žemė dega!"

Mano brolis estų poetas
Henrik Visnapuu, sutiktas
tuojau po karo skurdžioj
užeigėlėj, prie Bodeno ežero,
Austrijos pakrašty, po to
vienintelio pasimatymo miega
svetimoje egzilio žemėje
ir sapnuoja laisvą Estiją
po savo plevėsuojančia
šiaurės spalvų vėliava:
dangaus, žemės ir sniego.

Estija, Latvija ir Lietuva
kartoja kartu savo seną,
per gadynes išmoktąją,
rūsčią ir skaudžią priesaiką:

ROBOTAI BARBARAI IR VĖLEI
SIAUTĖJA MŪSŲ ŽEMĖSE.
NEATLEISK JIEMS, VIEŠPATIE,
UŽ NEKALTAI PRALIETĄJĮ
SESERŲ IR BROLIŲ KRAUJĄ.
NEATLEISK JIEMS
PER AMŽIŲ
AMŽIUS.

1991 m. sausio mėn. 13-21 d.

SUSITIKIMAS

Visą gyvenimą laukiame,
laukiam ir atsisveikinam,
kai pagaliau atsišaukiama
net rankos paduot nebereikia, nes

visa seniai išsakyta jau,
visa lig dugno išgerta:
sakinio neparašytojo
jau parašyt nebeverta,
nes nei tų žodžių ieškotojų,
anei to sapno regėto,
nors ir kažin kaip trokštum jų
vėlei surast negalėtum.

1991.I.22

TREČIADIENIS

Dar kartą dangų matau:
rausvą ruoželį virš miesto.
Ant debesyno plataus
galėčiau ir aš ilsėtis

kartu su vėju ir paukščiais
savo Tvėrėjo delne,
kad kito ryto sulaukčiau,
kai saulė prikels mane.

1991.I.23

„Keičiamės vertybėmis..."

(Atkelta iš 1 psl.)

eksponatų kopijas. Turėtų veikti keramikos, tekstilės, medžio ir kalvystės skyriai. Pradėjus centrui savo veiklą, kviesime jame apsilankyti ir pasitobulinti ir išeivijos lietuvius. Manyčiau, kad daug kam bus įdomus ir leidinys *Etnografija*, kuriame lauksime straipsnių ir iš tautiečių, gyvenančių užsienyje.

— *Kokias parodas vežiojote po užsienio kraštus per tuos metus?*

— Išvežta buvo tik viena paroda į užsienį — kuris juo tapo tik dabar. Tai bendra paroda su latviais ir estais „Pabaltijo pinigai". Ji buvo rodoma Rygoje ir Taline. Deja, pas save mes neturime salės tokiai parodai.

— *Nušvieskite Lietuvos muziejininkystės rūpesčius per praėjusius metus. Pernai čia spausdintame pasikalbėjime pasakojote, su kokiais nepritekliais ir sunkumais susiduria Jūsų vedamas Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus. Kiek yra pavykę kai kuriuos iš jų nugalėti? Kokias problemas išpręsti? Kokios yra likusios ir naujos atsiradusios? Ar susilaukėte dėmesio ir bent kokios nors paramos iš Amerikos lietuvių?*

— Sunkumų žinoma, netrūksta niekada ir vargu ar jie kada nors pasibaigs. Guodžia tai, kad po truputį jie sprendžiasi. Gavome patalpas muziejaus rinkinių saugykloms. Tai buvo mūsų didžiausia problema. Laukia didelis darbas, sutvarkant gautus pastatus, gaunant reikalingus įrenginius. Bet pradžia jau yra.

Ryšiai su Amerikos lietuviais labai konkretrūs ir dalykiški. Čia labai didelis dr. Jono Račkausko nuopelnas. Mūsų muziejus ir Lituanistikos tyrimo ir studijų centras turi labai konkrečią bendradarbiavimo programą. Be pasikeitimo parodomis („Aleksandras Stulginskis" Lietuvoje, „Lietuvos prisiminimai" Amerikoje) keičiamės eksponatais, planuojame bendrą ekspediciją Amerikoje surinkti medžiagą apie išeivijos gyvenimą. Surinktos vertybės būtų rodomos ir čia, ir Lietuvoje. Iš Lituanistikos tyrimo ir studijų centro muziejus gavo didelę knygų siuntą. Muziejaus vardu norėčiau padėkoti dr. Jonui Račkauskui ir visiems, paaukojutiems knygas bei prisidėjusiems prie jų persiuntimo.

— *Ar per pirmąjį Jūsų apsilankymą Amerikoje užmegzti ryšiai su šio krašto muziejininkais ir įstaigomis jau buvo kiek nors naudingi Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus darbams?*

— Ryšiai buvo naudingi. Savo muziejuje pritaikome nemažai naujų veiklos principų, kuriais vadovaujamasi Amerikoje. Prieš keletą dienų susitikau su Amerikos muziejų asociacijos pirmininku E. Brown — buvo susitarta dėl muziejinės literatūros siuntimo į Lietuvą bei Lietuvos muziejininkų pasitobulinimo Amerikos muziejuose.

— *Kokios muziejaus parodos dar vyks šįmet Vilniuje?*

Viena iš medinių skulptūrų etnografinėje parodoje „Lietuvos prisiminimai", atvežtoje iš Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus, vakar atidarytoje Čiurlionio galerijoje, Chicago'je.

— Didžiausi mūsų darbai šiais metais tai paroda, skirta šiemet Lietuvoje pažymimiems Gedimino metams, bei dr. Jono Šliūpo jubiliejui skirta paroda. Be to, kartu su parodos atidarymu organizuojame Palangoje konferenciją, skirtą dr. Jono Šliūpo jubiliejui.

— *O dabar papasakokite apie parodą, šiuo metu atvežtą į JAV — „Lietuvos prisiminimai". Kaip gimė mintis šiai parodai? Kas sudaro jos turinį? Ar eksponatus turėjote muziejaus saugyklose, ar kai kurių reikėjo ieškoti?*

— *Paroda praėjusią savaitę buvo eksponuota Detroite. Kokie buvo pirmieji Jūsų patirti jos atgarsiai?*

— *Vakar paroda buvo atidaryta Čiurlionio galerijoje, Chicago'je. Į kokias vietoves ji keliaus iš čia?*

— Paroda buvo aptarta, Vilniuje lankantis dr. Jonui Račkauskui. Tai pirmoji Amerikoje etnografinė paroda iš Lietuvos muziejinių rinkinių. Ją sudaro autentiški 18-20 amžiaus pradžios eksponatai: 25 medinės šventųjų skulptūros, penki tautiniai kostiumai iš įvairių Lietuvos vietų ir 33 A. Varno, J. Končiaus ir kitų fotografų darbai, daryti 1926–1960 metais. Norėjome pateikti gal kiek romantišką, bet pakankamai tikrą senojo Lietuvos kaimo vaizdą, parodyti nuostabius dievdirbių sukurtus šedevrus. Kiek tai pavyko, tegul sprendžia parodos lankytojai. Detroit'e parodą aplankė daugiau kaip 300 žmonių. Mus labai maloniai sutiko, ir tikiuosi, kad paroda detroitiečių neapvylė.

Po Chicago's paroda iki ateinančių metų turėtų keliauti po lietuviškas kolonijas Amerikoje. Tuo rūpinsis Lituanistikos tyrimo ir studijų centras. Turiu pasakyti, kad be dr. Jono Račkausko, LTSC muziejų direktorės Nijolės Mackevičienės ir kitų asmenų pastangų vargu ar būtumėm šiandien turėję tokią parodą. Nuoširdus už tai visiems ačiū!

— *Atvežėte ir Lituanistikos tyrimo ir studijų centro muziejui Chicago'je perdavėte 25 archeologinius Lietuvos radinius. Apibūdinkite juos. Ar tai reiškia, kad Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus archeologiniais Lietuvos radiniais yra tikrai turtingas, jeigu negaila nemažą jų skaičių išleisti į užjūrius?*

— *Ryšium su archeologiniais radiniais, kuriuos perteikiate Lituanistikos tyrimo ir studijų centro muziejui, sakėte, kad ir čia turi būti ekspozicijos, pasakojančios apie Lietuvos praeitį. Išreiškėte pažiūrą, kad nenorėtumėte, jog nutrūktų išeivijoj kultūrinis darbas. Gal sutiktumėte šias mintis praplėsti. Jau vien dėlto jos mums skamba savotiškai naujai, kadangi dažniausiai kartu su Atgimimu esame girdėję nuomonę, jog visa, kas išeivijoje sukurta ir egzistuoja fizine forma, turėtų būti pervežta, „sugrąžinta" į Lietuvą. (Pavyzdžiui, Martyno Mažvydo bibliotekos direktorius ir kitų įstaigų darbuotojai šiai minčiai stipriai atstovauja ir ją propaguoja.) Jūs, atrodo, į šį klausimą linkęs žiūrėti kiek kitaip?*

— Taip, mūsų muziejus yra tikrai turtingas, bet tai nereiškia, kad savo turtus mes švaistome lengva ranka. Esame paskolinę savo eksponatų ir Lietuvos muziejams, ir tai visai natūralu, nes dirbam bendrą darbą, siekiame to paties tikslo.

Su dovana Amerikos lietuviams situacija kiek kitokia. 25 archeologiniai radiniai iš muziejaus rinkinių tai tam tikra prasme mūsų atsakas į dabar stiprėjančią nuomonę, kad viskas turi būti gabenama tik viena kryptimi. Tai negera tendencija. Išeivija atliko milžinišką, Lietuvoje sunkiai įsivaizduojamą darbą ir dabar viską užbraukti būtų neprotinga. Atvirkščiai, sakyčiau, ateina laikas, kai Lietuva turi grąžinti kultūrinę skolą, kuri susidarė ne dėl mūsų kaltės. Tai, kas buvo čia padaryta, turi likti čia, kaip paminklas tai pasiaukojamai veiklai. Pagaliau lietuviai čia gyvena ir toliau, todėl jiems, jų vaikams būtina palikti tuos turtus, kurie čia sukaupti. Mes vis dėlto labai skirtingų kultūrų žmonės, ir mechaniškas vertybių perkėlimas į Lietuvą mūsų nesuartins. Kitas dalykas, be abejo, kad mes galime protingai keistis turimomis vertybėmis, padėdami vieni kitiems. Iš to laimėsime visi.

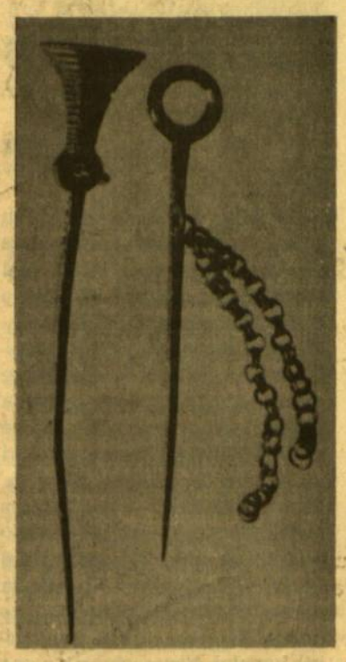

— *Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktoriui Eugenijui Skrupskeliui dėkojame už pokalbį.*

(a. ll)

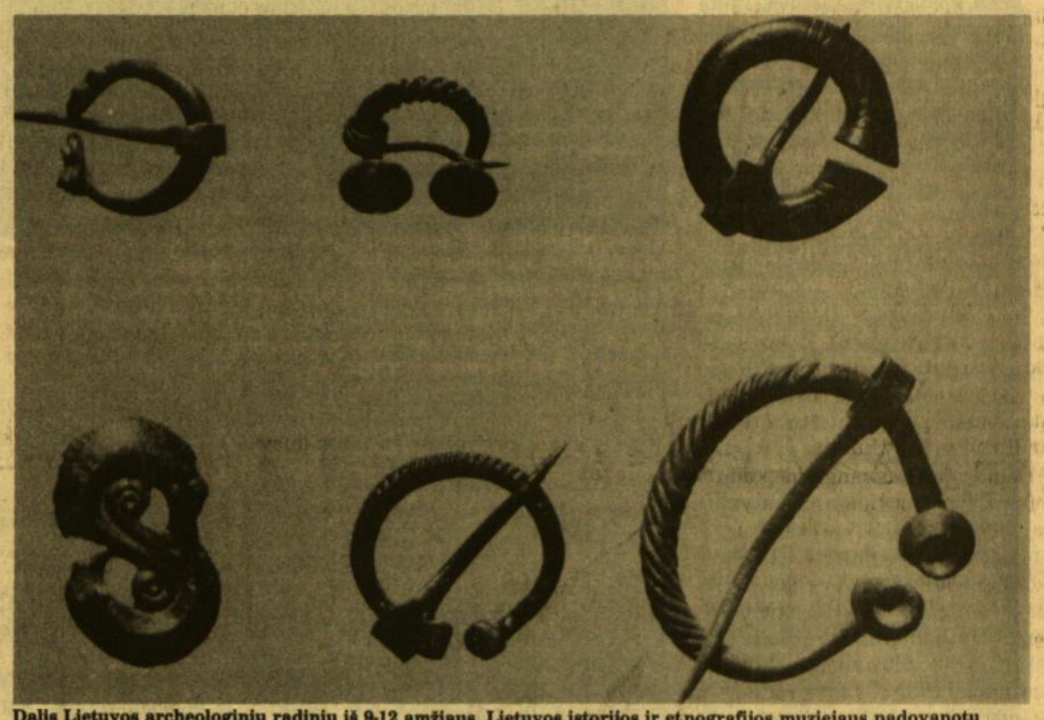

Dalis Lietuvos archeologinių radinių iš 9-12 amžiaus, Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus padovanotų Amerikos lietuviams.

Laiškai iš Vilniaus (2)

(Atkelta iš 3 psl.)

rytas jiems skriaudas, jie nenori keršto. Jie nori tik vieno — laisvės. Už ją jie gali atiduoti viską. Net ir gyvybę. Vakare aikštėje pasidarė net ankšta. Atvyko delegacijos iš Maskvos, Leningrado, Gudijos, Ukrainos, Lietuvos lenkiškų rajonų. Visi su savo tautinėmis vėliavomis, bet su vienu tikslu — ginti Lietuvos nepriklausomybę.

Per radiją išgirstame, kad naktį galimas kariškių puolimas televizijos. Naujai atvykstančius prašoma vykti prie televizijos bokšto, nes ten nedaug žmonių. Mes su draugu nutarėme, kad reikia budėti ten. Ir neapsirikome. Naktį apie pusę dviejų paskelbė, kad bokšto link važiuoja tankai. Žmonių veidai surimtėjo, bet baimės juose nesimatė. Greitai ir patys pamatėme tas pragaro mašinas. Nuskubėjome jų pasitikti, norėdami užtverti kelią ir vildamiesi, kad ant žmonių tankai nevažiuos. Privažiavę žmonių minią, tankai sustojo. Ant žmonių nevažiavo, bet pradėjo šaudyti iš patrankų. Aplinkiniuose namuose ir šalia stovėjusiose mašinose dužo nuo šūvių langai. Bet žmonės nesitraukė. Iš šarvuotų mašinų desantininkai nelipo. Mes su draugu apsikabinome iš džiaugsmo. Taŋkai nepraėjo! Bet mūsų džiaugsmas buvo neilgas. Kitoje pusėje pasigirdo žmonių riksmai. Mes puolėme ten. Ten taip pat važiavo tankai. Bet jau su aiškia užduotim: užimti bokštą bet kuria kaina, net ir su žmonių aukomis. Pabandėme užtverti kelią, bet tankai, nemažindami greičio, įsirėžė į žmonių minią. Žmonės šoko į šalis, na, o du nespėjo, ir juos prispaudė prie skersai kelio stovėjusio sunkvežimio. Vienas dar spėjo užšokti ant tanko. Kitą mūsų akivaizdoje sutraiškė. Laužydamas ir traiškydamas šalia stovėjusias mašinas bei šaudydamas tankas su kitomis šarvotomis mašinomis prasiveržė prie bokšto. Patį bokštą apkabinusi rankomis stovėjo kita žmonių minia. Tuomet ėmėsi „darbo" desantininkai. Jie į minią mėtė sprogstamus paketus. Sprogimo metu skeveldrų nėra, tačiau arčiau stovintys žmonės sužalojami. Desantininkai puolė minią, šaudydami iš automatų į orą, ir pradėjo žmones daužyti automatų buožėmis. Na, o vienas išgama, tikriausiai vyresnis karininkas, pradėjo šaudyti tiesiog į beginklius žmones. Taip elgdamiesi jie greitai užėmė bokštą. Mums, stovintiems apačioje, gerai buvo girdėti šūviai viduje ir dūžtančios aparatūros stiklų žvangėjimas. Kita dalis desantininkų, atsukę automatus, šaudė virš minios ir reikalavo išsivaikščioti. Tankai apšvietė žmones prožektoriais, taip pat kartkartėm iššaudavo iš patrankų. Tuo tarpu iš vienos karo mašinos su garsiakalbiais sklido vieno iš komunistų partijos lyderių, Jarmalavičiaus, kalba. „Broliai lietuviai, nacionalistų ir separatistų vyriausybė, kuri priešpastatė save liaudžiai, nuversta. Visa valdžia perėjo į nacionalinio gelbėjimo komiteto rankas. Eikite pas savo tėvus, vaikus..." Šie žodžiai kaip peilis smigo į mūsų širdis. Baimės beveik jau nebuvo. Buvo tik milžiniška neapykant tiems barbarams , o jie tęsė savo kruviną darbą. Žmonėms nesiskirstant, vėl tankai ėmė važiuoti į minią. Daugeliui pervažiavo per kojas, o vieną mergaitę ir vaikiną sutraiškė. Nuleidė galvas, pradėjome skirstytis. Nušautus, sutraiškytus ir sužeistuosius išvežė greitosios pagalbos mašinos. Galvojom, kad tokiu pačiu būdu užimtas ir parlamentas. Apie 4 valandą ryto grįžau namo. Miestas nemiegojo. Daug mašinų zujo ten ir atgal. Languose degė šviesos. Man išlipus iš mašinos, žmonės, išėję į balkonus, klausinėjo, kas kur dedasi. Aš pasakojau, ką mačiau. Po valandos man paskambino draugas ir pranešė, kad parlamentas dar neužimtas. Šokome į mašiną ir nulėkėme ten. Žmonių nesumažėję, o dar daugiau atvykę. Bet veiduose jau ne šypsenos, o susikaupimas ir nerimas, bet ne išgąstis. Žmonės meldėsi ir giedojo giesmes. 9 valandą ir 12 valandą tiesiog aikštėje buvo aukojamos Mišios. Visi susirinkusieji buvo laiminami. Sužinojome, kad atvyko delegacija, siųsta Gorbačiovo. Kiek atsidusome. Bet neilgam. Po miestą važinėjo karo mašinos skelbdamos, kad visa valdžia perėjo į nacionalinio gelbėjimo komiteto rankas, kad įvedama mieste komendanto valanda. Na, o vakarėjant sužinojome apie ultimatumą. Kariškiai iki 6 valandos ryto reikalavo ištuštinti parlamento rūmus. Jei reikalavimas nebus įvykdytas, parlamento rūmai bus šturmuojami, t.y. paimti jėga. Parlamentas vėl kreipėsi į žmones pagalbos. Pasiėmiau dujokaukę, pasidariau arbatos, sumuštinių. Viską susidėjau į kuprinę ir pėsčias iškulniavau prie parlamento rūmų. Vėl minios žmonių traukė parlamento link. Rūmai ruošėsi gintis. Iš betoninių blokų, plieninės armatūros buvo statomos barikados. Visus rūmus apjuosė su plieniniu vielos tinklu. Privažiavo daug sunkiųjų automobilių, kurie užtvėrė kelius. Parlamentas nutarė nekartoti 1940 metų klaidos ir priešintis iki paskutiniųjų.

Vėlai vakare į žmones kreipėsi Landsbergis, dėkodamas už pagalbą, ir pranešė, kad kariškiai atšaukė ultimatumą ir pradėjo derėtis, bet su sąlyga, jei susirinkusieji Nepriklausomybės aikštėje išsivaikščios. Minia skandavo: „netikim, netikim". Bet įtampa atslūgo ir vėl veiduose pasirodė šypsenos. Tai buvo jau pergalė. Ji dar nėra galutinė. Ta raudona pabaisa dar nėra pasisotinusi, ji dar trokšta kraujo. Bet mes įgavome patirties ir žinome kaip su ja kovoti. Ir pasaulis, ačiū Dievui, pamatė jos tikrąjį veidą. Dabar ir aš tikiu, kad netrukus ir mūsų žemėje švies laisvės saulė.

Po kelių dienų buvo žuvusiųjų laidotuvės. Visa Lietuva laidojo savo didvyrius. Atsisveikinti su žuvusiais žmonės išstovėdavo po 11 valandų. Aš nupirkau gėlių ir nuvežiau į tą vietą, kur mano akivaizdoje tankas sutraiškė žmogų. Po to, prie parlamento rūmų pasmeigiau ant tvoros savo tarybinį pasą ir karinį bilietą. Taip darė šimtai vilniečių.

P.

Kritikos kritika

(Atkelta iš 2 psl.)

metaliniais (jei neklystu, sidabras buvo minimas) papuošalais, bet apie jų vertę tegu sprendžia šios srities specialistės. Mano dėmesį patraukė įdomi keramika, kurioje yra daug humoro ir matomas pajutimas formai.

Jadvyga Paukštienė. Ji yra mūsų klasikė, ir apie ją jau kalbėjau. Pažymėsiu tik, kad praėjusių metų parodoj ji buvo įvertinta kritiko Gordon Ligocki.

Ilona Peteris patraukia žiūrėtoją savo žiemos peizažų laisva, drąsia ir spontaniška technika.

Dalia Ramanauskas išstatė tik savo darbų nuotraukas. Viena išimtis: „Truputis magikos". Praėjusių metų parodoj ji buvo paminėta abiejų kritikų: Donald Anderson ir Gordon Ligocki.

Irena Raulinaitienė ir **Vytas Sakalas** buvo paminėti kritiko Donald Anderson.

Zita Sodeikienė yra viena iš kūrybingiausių ir produktyviausių mūs dailininkių, kuri periodiškai keičia savo kūrybinį veidą. Praėjusių metų parodoj ji buvo pastebėta kritiko Donald Anderson.

Magdalena Stankūnė-Stankūnienė taip pat yra viena iš kūrybingiausių dailininkių, kuri dažnai keičia savo stilių. Šį kartą ji pasirodė su nauja, abstraktiniam stiliui artima linkme. Ją paminėjo ir Donald Anderson.

Marija Straševičius. Jos darbai pasižymi ryškiomis spalvomis ir išbalansuota kompozicija. Kai kuriuose iš jų jaučiama Joan Miro įtaka. Ją paminėjo ir Donald Anderson.

Jurgis Šapkus. Jis prisistatė su geromis akvarelėmis. Pažymėtini yra „Natiurmortas su vaisiais" ir „Paskutinis susitikimas". Labai įdomus darbas yra „Girtuoklio mirtis (Pyoko smertis)". Jame išryškėja, kaip mūsų archaiška kalba ir auklėjimo metodika laikui bėgant tampa linksma pramoga (bet ne pajuokos objektu). Gerai įveikta komplikuota kompozicija.

Danguolė Šeputaitė-Jurgutienė. Jos „Nakties ritmai" yra labai įspūdinga kompozicija.

Veronika Švabienė. Ji pasirodė su gerais lino raižiniais. Vis dėlto spalva juose kartais atrodo kaip harmoniją ardąs elementas. Į šią problemą reikėtų atkreipti daugiau dėmesio.

Otis Tamašauskas praėjusių metų parodoj buvo paminėtas kritiko Donald Anderson.

Gintarė Uogintaitė pasirodė su šviežia spalva ir tonais turtinga tapyba. Meistriškas potėpis.

Elena Urbaitytė yra viena iš iškiliausių mūsų dailininkių. Ji yra jau žinoma ir už lietuvių visuomenės ribų. Puikios yra jos išbrandintos tapybinės kompozicijos, bet apie jos skulptūrines konstrukcijas iš fotografijų yra sunku spręsti.

Vytautas O. Virkau yra vienas iš mūsų jaunesnės kartos klasikų. Yra neįmanoma pro jo puikią tapybą abejingai praeiti. Brandžiausias yra jo 1986 metų darbas „Paskolintas gamtovaizdis". Akį patraukia puiki tektonika, į kurią anksčiau, atrodo, buvo kreipiama mažiau dėmesio.

Akvilija Zavišaitė. Jos paveikslai patraukia kultūringu ir įdomiu koloritu. Įdomi yra „Kentauro" tema, iškelianti idėją, kad vyrai moteryje ieško per daug moters ir per mažai žmogaus. Formos atžvilgiu geriausiai yra pavykę „Sibiras", „Raudonplaukė" ir „Lentynoje".

Elena Žebrauskaitė-Weir. Savo kūryboje ji naudoja įvairias medžiagas ir dirba įvairiuose stiliuose. Tačiau geriausiai pavykusios yra jos realistinės molio skulptūros, iš kurių geriausia yra „Dovydas".

Giedrė Žumbakienė pasirodė su gerais ofortais ir viena emaline kompozicija. Įspūdingiausias jos darbas yra „Dangus". Praėjusių metų parodoj į jos kūrybą dėmesį atkreipė ir kritikas Donald Anderson.

Reikėtų ir daugiau dailininkų paminėti, bet popierius yra ribotas, ir su jo diktatais esame priversti skaitytis.

Paskaita apie lietuvių tautiškumą

Kovo 22 dieną, penktadienį, 7:30 v.v. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje, **dr. Antanas V. Van Reenan** (Adomėnas) skaitys paskaitą anglų kalba „Lietuvių tautiškumo varomosios jėgos". Prelegentas kalbės apie lietuvių tautos specifinius bruožus ir lietuvių tautiškumo istorinę eigą. Dr. Van Reenan taip pat apžvelgs šiuolaikinius įvykius Lietuvoje ir Sovietų Sąjungoje.

Prelegentas palygins lietuvių, amerikiečių ir rusų tautines ypatybes, nušvies skirtingas tautines idėjas, kurios vystėsi nuo 18-ojo amžiaus. Jis savo paskaitoje remsis neseniai išėjusia iš spaudos savo knyga *Lithuanian Diaspora; from Koenigsberg to Chicago*. Po paskaitos bus vaišės.